

Krajinu k životu, nebo další řeky betonu? aneb využijme šance na změnu při plánování v oblasti vod

Hnutí DUHA
místní skupina Olomouc

Motto:

Tehdy však, dokud byla ještě neporušena, byly její hory vysoké kopce hlíny, měly roviny, které nyní se nazývají kamenité, plny tučné prsti, i měla na horách mnoho lesů, po nichž jsou ještě nyní patrné stopy; kdežto totiž některé z hor chovají nyní jen jen travu pro včely, byla dříve ze stromů tam nakácených tesána břevna na vazby největších staveb a není tomu příliš dávno, co ty vazby, ještě držely. Mnoho tam bylo ušlechtilých vysokých stromů a půda poskytovala nezměrné pastvy dobytku. Také byla rok co rok napájena vodou z Diovyých dešťů, které neztrácela jako nyní, kdy voda stéká z holé země do moře, nýbrž májíc hojně prsti, přijímala vypitou vodu do ní, uchovávala ji pod vrchní hlinitou vrstvou a vypouštěla pak z výšin do údolí; tak vytvářela na všech místech bohaté zdroje studánek a řek, po nichž ještě i nyní zůstávají posvátné stopy u dřívějších pramenů, svědčící, že pravda jest, co se nyní vypravuje.

Platón: Kritias, Oikoymenh, Praha 1996, (přeložil František Novotný), 111: c, d

Bohatě strukturovaný přírodě blízký les s odumřelou dřevní hmotou kromě důležité funkce biocentra zadrží více vody než stejnověková monokultura.

Foto: Archiv Správy CHKO Jeseníky

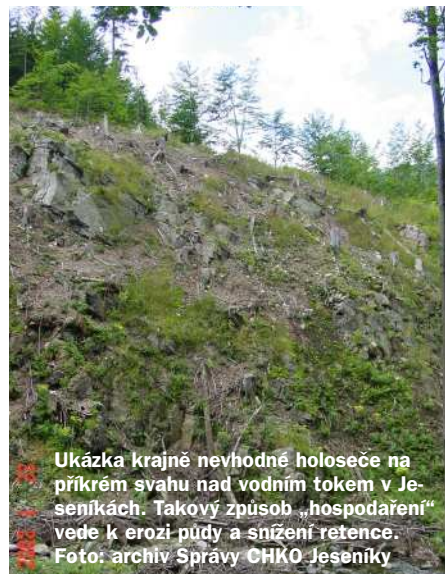
Území České republiky patří odedávna k hustě osídleným oblastem a není tedy divu, že již od středověku byly řeky a jejich nivy využívány k zemědělství a získávání energie. Až do počátku průmyslové revo-

luce však byla povodí obhospodařována víceméně udržitelně. Rozlivné louky byly ceněny pro vysokou produkci biomasy, stejně jako lužní lesy.

Příčiny změn režimu vody v krajině

a) odlesnění

K destabilizaci odtokových poměrů začalo z počátku přispívat odlesňování hornatých částí území, které začalo způsobovat erozi a rozkolísání vodního cyklu. Holoseče a nepřírozené druhové složení lesů umocňují první etapu lidmi vyvolaného povodňového věku – srážkově nejbohatší oblasti našich hor přestávají být schopny zadržovat vodu.

Ukázka krajně nevhodné holoseče na příkrém svahu nad vodním tokem v Jeseníkách. Takový způsob „hospodaření“ vede k erozi půdy a snížení retence.
Foto: archiv Správy CHKO Jeseníky

b) regulace toků

Nadměrný výskyt povodní, majících často původ v destabilizovaných lesích vedl k zákonité odezvě – zkapacitňování vodních toků a výstavbě přehrad. Když se zabránilo rozlivu vody v nivě, bylo možné tuto půdu obdělávat a zastavět. Tím došlo k dalším střetům – řeka se při skutečně velkém průtoku rozlije a poškozují lidské výtvary.

c) intenzivní zemědělství

Při tvorbě větších, lépe obdělávatelných celků, byly zlikvidovány protierozní prvky a později byly odvodněny zbytky nivních luk a mokřadů. Intenzivní zemědělství způsobuje kromě častějších výskytů povodní i sucha rovněž znehodnocení a snížení zásob podzemní vody. Stav toků poškozují orba po spádnicích, používání k erozi náchylných plodin na svazích, hnojení v ob-

dobí přívalem srážek, nevhodné používání pesticidů, nevhodné oseední postupy, monokultury, orba až ke břehům vodních toků apod. Retenční schopnost orné půdy je snižována např. používáním těžké techniky a nedostatečnou aplikací statkových hnojiv (snižování obsahu humusu).

Zasakovací průlehy na Sobotínsku významně snižují odtok přívalem srážek z zemědělské půdy.
Foto: Archiv Správy CHKO Jeseníky

A řešení?

Na celkový rozvrat blahodárných krajiných vazeb vodohospodářů reagují konceptem „převádění povodní“, který vychází z předpokladu, že vodu nadprůměrných srážkových období již nelze na našem území zadržet beze škod a je tedy třeba ji systémem zvýšených hrází převést níže po proudu k našim sousedům. Tři výše uvedené fáze devastace a vysušování krajiny při nezměněném uvažování povedou k dalšímu zkapacitňování koryt vodních toků, výstavbě dalších hrází a přehrad. Za velkou částí dnešních potíží s povodněmi a suchem přitom vězí zejména nedostatek koordinace a integrace ve využití území a územním plánování.

Že je potřeba hledat jiná řešení, je nasnadě – příliš mnoho řek bylo zničeno regulacemi, stojí mnoho přehrad, přesto problém povodní stále není vyřešen. V tomto okamžiku ale našťastí přichází **Rámcová směrnice o vodách** s novou filozofií – potřebou návratu k dobrému stavu vodních a na vodu vázaných ekosystémů. To znamená zejména požadavek analyzovat a přehodnotit stávající metody a revitalizovat narušená území, obnovit vsakování povrchových vod do podzemních, realizovat lokální protipovodňovou ochranu sídel a uplatnění konceptu „prostor pro řeku“, sladit hospodářské využití území s ohledy na zadržení vody, aj.

Řeka Loira a její přítok Allier ve Francii byla ohrožena výstavbou přehrad. Úsilím místních obyvatel se podařilo odvrátit jejich výstavbu, vykoupit půdu v záplavovém území a vrátit řeku do stavu, v jakém byla po staletí. Dnes je řeka vyhledávána turisty a rybáři, na zaplavovaných loukách se pase nejkvalitnější masný skot Charolais, obnovily se zásoby pitné vody a co je hlavní – není potřeba vynakládat žádné prostředky na regulaci řeky a protipovodňovou ochranu. Zde se povedlo naplnit ideu Rámcové směrnice o vodách – co je skutečně ekonomické, to je i ekologické a udržitelné.
zdroj: <http://www.sage-allieraval.com/photos.htm>

Rámcová směrnice o vodách

Zákon o vodách (254/2001 Sb.), který je platný od roku 2002, již v sobě odráží evropskou legislativu, zejména tzv. Rámcovou směrnici o vodách (2000/60 EHS). Pro naše vodohospodářské plánování přitom ústřední téma Rámcové směrnice o vodách – tj. **integrování plánování** v rámci ucelených povodí a tvorba tzv. Plánů povodí – znamená obrát doslova o 180 stupňů.

Integrované plánování

- **Plány povodí se připravují pro skutečnou rozlohu povodí.** Pokud jednotlivé části patří pod různé územní celky, mohou vznikat zvlášť, ale pak musí dojít k jejich propojení s jednotnou koncepcí.
- **Využití nejlevnějších a historicky osvědčených metod prevence před povodněmi a před suchem.** Umožnit vodě, aby se hromadila v lesích, mokřadech, rozlévala se v loukách podél řek, a tak zadržovat vláhu v suchých obdobích a otupit hrot povodňových vln.
- **Uzdravení krajiny jako celku.** Nepotřebujeme k ochraně před suchem a povodněmi tuny betonu a lomového kamene. Integrovaná opatření nejsou bojem proti přírodě, nýbrž jsou založena na spolupráci s ní.
- **Přijetí moderních vědeckých poznatků o krajině a koloběhu vody v ní.** Cestu respektování koloběhu vody jsme začali opouštět v největší míře zhruba před 100 lety a nejméně tolik let budeme opět potřebovat na obnovu krajiny odolné proti suchům a povodním.

Názorný příklad: „Teplický poldr“

Ve zvlášť špatné situaci se dnes nachází řeka Bečva, jež je ve svém horním povodí těžce poškozena a ztratila při téměř sto-procentní regulaci většinu svého rozlivného potenciálu. Navržený „teplický poldr“ je ukázkovým příkladem pohodlného, neefektivního a neúčelného způsobu řešení – a sice zcela zregulované Bečvy, s poškozeným povodím a poli na místě dřívějších zaplavovaných luk.

Jedna velká a nákladná stavba typu „teplického poldru“ nejenže neřeší problémy sucha v dílčích povodích, ani nechrání sídla nad poldrem a na přítocích Bečvy pod poldrem před povodněmi, ohrožuje obce i zdroje léčivých vod v oblasti výstavby a mění splaveninový režim Bečvy a v důsledku přináší jen další problémy s následnými investicemi. Potřeba investice do poldru je zdůvodňována především ochranou města Přerova. Ta by ale mohla být zajištěna rozlivy ve vhodných lokalitách – příkladem je luh (NPR Žebračka) nad městem. Možnost přírodě blízké úpravy není využita a luh usychá. Rovněž je velmi důležité zkapacitnění řečiště v Přerově spolu s vytvořením promenády včleňující řeku do života města. Takových míst jsou přítom na Bečvě desítky.

Z pohledu Rámcové směrnice „teplický poldr“ přináší zhoršení ekologického stavu řeky Bečvy. Přibližně tři miliardy Kč, investované do poldru by přitom mohly najít uplatnění jak v jednoduchých protierozních úpravách a obnově přirozených rozlivů, tak v dotacích pro lesní a zemědělské hospodáře. Jednoduchá, levná a zejména systémová protierozní opatření

na ploše celého povodí umožňují efektivně bojovat jak s povodněmi, tak se suchem a navíc zlepšují ekologický stav nejen řeky Bečvy, ale celé okolní krajiny.

Bečva v úseku Černotín – Mílotice, III. vojenské mapování (1876-1878)
(zdroj: <http://oldmaps.geolab.cz/>)

Bečva v úseku Černotín – Mílotice, současnost
(zdroj: www.seznam.cz, geodis)

Řeka Morava nad soutokem s Bečvou – před sto lety uměle upravené koryto se postupně samorevitalizuje. Říční proud strhává břehy berem a místy se tvoří větší výtrže. Za nízkých průtoků se ze dna vynořují šterkové lavice. Původní regulace Moravy byla provedena za účelem protipovodňové ochrany zemědělských kultur. V dnešní době je zájem na obnově rozlivů v nivách jako přírodě blízkého způsobu ochrany lidských sídel, proto již naše toky ve volné krajině nelze držet v „původních parametrech“ regulace, ale je třeba jim dát prostor pro jejich samovolný vývoj.
Foto: Michal Krejčí.

Základní dokumenty ve vodním hospodářství v ČR

Plán hlavních povodí ČR (PHP)

- základní dokument pro dlouhodobou strategii státní politiky v oblasti vod a hlavní rámec jejího zaměření pro období 2007 – 2012.
- v souladu s Rámcovou směrnici deklaruje důraz na integrovaná opatření, jež zadržívodu v krajině
- připraven Ministerstvem zemědělství ve spolupráci s MŽP, schválen vládou ČR dne 23. 5. 2007
- přístupný veřejnosti po dobu jeho platnosti v listinné podobě na krajských úřadech, MZe a MŽP a v elektronické po-

době na portálu veřejné správy (portal.gov.cz).

- bude závazným podkladem pro zpracování Plánů oblastí povodí
- nahrazuje Směrný vodohospodářský plán (SVP) z roku 1988
- ukládá ministerstvu ŽP zpracovat do 31. srpna 2007 **koncept přírodě blízkých protipovodňových opatření v prioritních oblastech** v oblasti povodí Moravy je vybráno povodí Bečvy
- ukládá ministerstvu ŽP a ministerstvu zemědělství navrhnout do konce roku

2007 na podkladě koncepčních studií **konkrétní opatření v jednotlivých prioritních oblastech** v povodí Moravy jde o: protipovodňová opatření na územní měst Olomouce, Litovle, Uherského Hradiště, komplex protipovodňových opatření na dolní Bečvě a soutoku s Moravou, rekonstrukce poldrů a řízených inundací pod Novými Mlýny, zvýšení retenace na soutoku Moravy a Dyje, řízení inundace v území Kroměříže a v území Mohelnické Brázdy.

Nové přehrady?

PHP ve své původní verzi (na podzim 2006) obsahoval seznam zhruba 200 lokalit, které jsou vhodné pro akumulaci vod (většinou šlo o údolní nádrže). Tato území měla být „chráněna“ stavební uzávěrou, což v některých případech vedlo ke střetu se stávající zástavbou nebo ochranou přírody. Proti tomuto záměru se vzvedla vlna odporu dotčených obcí a veřejnosti a PHP v této verzi v prosinci 2006 nebyl schválen vládou.

Dle vyjádření MZe se bude seznam dále detailně posuzovat. „*Potřebujeme chránit vhodné lokality pro případné stavby nádrží, pokud klimatické změny v horizontu několika desítek let skutečně povedou k extrémním výkyvům počasí, tedy sucha nebo povodní. V době, až bude vody zjevný nedostatek, by bylo obtížné hledat místa vhodná pro taková vodní díla, když území bude zastavěné.*“ Původně navržený seznam hájených území se má po důkladném zvážení všech aspektů, včetně sociálních a ekonomických, zúžit na nezbytně nutnou míru. Definitivní vymezení lokalit se bude v průběhu dvou let řešit společně s dotčenými kraji a obcemi. Konečnou podobu seznamu má vláda schválit do konce roku 2009. (zdroj: tisková zpráva MZe ze dne 23. května 2007)

PHP dále ukládá do poloviny roku 2009 novelizovat institut vodního zákona (chráněné oblasti přirozené akumulace vod – „CHOPAV“) doplněním o oblasti vhodné pro umělou akumulaci povrchových vod (regulativy územní ochrany a zmocnění k vyhlášení těchto lokalit nařízením vlády)

Plány oblastí povodí (POP)

- na základě schváleného PHP jsou připraveny plány oblastí povodí. Celkem se jich chystá osm. V povodí Moravy jde o dvě oblasti povodí – POP Moravy a POP Dyje.
- pořízení POP upravuje § 25 zákona o vodách
- budou obsahovat konkrétní opatření v povodí, která se budou v dohledné době realizovat.
- při jejich přípravě budou důležitým podkladem tzv. **přehledy významných problémů v nakládání s vodami** zpracované pro jednotlivé oblasti povodí. Na zásadní problémy v něm obsažené bude reagovat POP konkrétními opatřeními.
- je nezbytné, aby se do debaty zapojila i širší veřejnost. Obnova mokřadů a revitalizace vodních toků může při nedostatku informací způsobit stejnou nevoli jako výstavba přehrad, zejména pokud omezí majitele nemovitostí na odvodněné půdě podél zregulovaných řek.
- konečnou podobu POP budou schvalovat kraje do prosince 2009.

Předběžný přehled významných problémů nakládání s vodami v oblasti povodí Moravy

- zveřejněn ke dni 1.4.2007.
- veřejnost může podávat připomínky po dobu 6 měsíců, tj. do 30.9.2007
- obsahuje také **tzv. výchozí vymezení silně ovlivněných vodních útvarů a výchozí návrh zvláštních cílů ochrany vod.**
- uložen k nahlédnutí v papírové podobě u Povodí Moravy, s. p., který je pořizovatelem Plánu oblasti povodí Moravy a u příslušných vodoprávních úřadů krajských úřadů, které jsou jeho spolupřizovatelé, v elektronické podobě na internetových stránkách Povodí Moravy, krajských úřadů a na Portálu veřejné správy.

Jak se občané mohou zapojit do plánování

- do 30. září 2007 reagovat připomínkami či návrhy na doplnění apod. na zveřejněný předběžný přehled významných problémů nakládání s vodami v oblasti povodí Moravy. Připomínky přijímá Povodí Moravy s.p a Odbery životního prostředí krajských úřadů
- v průběhu roku 2008 podniky Povodí zveřejní vlastní návrhy Plánu oblasti povodí. Ten musí obsahovat jak návrh opatření, jejichž realizací se má dosáhnout zlepšení stavu vod, ale také stručný a laicky srozumitelný souhrn dokumentu doplněný o mapy a tabulky. Lhůta pro připomínkování veřejnosti a dotčených úřadů bude opět 6 měsíců od zveřejnění. Zároveň bude probíhat hodnocení vlivů koncepce na životní prostředí (tzv. SEA).

Závěrem

Výše dostupných prostředků není neomezená a je otázkou, kam tyto investice půjdou. Tyto prostředky mohou být využity na obnovu harmonické krajiny, která kromě zmírnění povodní a such poskytně i kvalitní podzemní vodu a obnovitelné suroviny nebo mohou být použity k budování přehrad a velkých poldrů, které však neřeší podstatu problému a nesou sebou další ekologická rizika a nároky na rozpočet a daňové poplatníky.

Rozhodnutí je závislé na aktivitě každého z nás – zda se nám podaří přesvědčit odpovědné úředníky na krajských úřadech a vyvolat diskusi s Povodím Moravy i dalšími klíčovými partnery. Taková šance se objeví zřídka, a tak nezbyvá než doufat, že příštím generacím dokážeme vyjednat a odkázat zdravou, produktivní krajinu, odolnou proti suchu i záplavám, ve které se dá žít nejen bezpečně, ale i s radostí.

Zkratky

MZe	Ministerstvo zemědělství ČR
MŽP	Ministerstvo životního prostředí ČR
CHKO	Chráněná krajinná oblast
PHP	Plán hlavních povodí
POP	Plán oblasti povodí

Zdroje aneb kam pro další informace

www.uprm.cz (Unie pro řeku Moravu)
www.stopprehrade.cz (Iniciativa Stop přehradě)
www.pmo.cz (Povodí Moravy, s.p.)
www.hnutiduha.cz/olomouc (Hnutí DUHA Olomouc)
www.jeseniky.ecn.cz (Hnutí DUHA Jeseníky)
www.env.cz (Ministerstvo životního prostředí)
www.mze.cz (Ministerstvo zemědělství)
portal.gov.cz (Portál veřejné správy)
Webové stránky krajských úřadů

Vyhláška č. 142/2005 Sb.,
o plánování v oblasti vod
zákon č. 254/2001 Sb.,
o vodách a o změně některých zákonů
<http://www.pmo.cz/vhproblemy.asp>
přehled významných vodohospodářských problémů...

Publikace byla vydána v rámci projektu „Řeky pro život – posílení účasti veřejnosti při plnění evropské vodní legislativy“, který je spolufinancován z programu Transition Facility Evropské Unie, a projektu Hnutí DUHA Olomouc „Přehradý – byly, jsou a budou?“, který je financován Nadací Partnerství.

Hnutí DUHA
místní skupina Olomouc

Autorský kolektiv:
Zdeněk Poštulka (Hnutí DUHA),
Jiřina Popelková (Hnutí DUHA Olomouc),
Renáta Placková (Hnutí DUHA Olomouc),
Michal Krejčí (Unie pro řeku Moravu, Olomouc)

V červnu 2007 vydaly:

Hnutí DUHA Olomouc,
Dolní náměstí 38, 772 00 Olomouc,
olomouc@hnutiduha.cz, 585 228 584,
www.hnutiduha.cz/olomouc

Unie pro řeku Moravu,
Panská 9, 602 00 Brno

Kancelář v Brně

Kontaktní osoba: Mgr. Lukáš KREJČÍ
Cejl 50a (budova BMT a.s.)
602 00 Brno
telefon: 545 210 394
mobil: 777 853 298
e-mail: krejcilukas@atlas.cz
skype: unie.pro.reku.moravu.brno.krejci

Kancelář v Olomouci

Kontaktní osoba: Mgr. Michal KREJČÍ
Dolní náměstí 16
772 00 Olomouc
telefon: 585 204 495
mobil: 731 058 206
e-mail: info@uprm.cz
skype: unie.pro.reku.moravu.olomouc

Dodavatelem recyklovaného přírodního tiskového papíru na tento tisk jsou

OLŠANSKÉ PAPIRNY

Akiová společnost Olšanské papírny se sídlem v Lukavici u Zábřeha na Moravě patří mezi tradiční středně velké papírenské firmy působící na trhu v České republice. Tradice papírenského průmyslu na severní Moravě sahá až do roku 1596, kdy byla ve Velkých Losinách založena papírna na výrobu ručního papíru.

Výrobní program akiové společnosti zahrnuje širokou škálu papírenských výrobků:

- grafické papíry a kartony bílé a barevné pro tiskové účely
- speciální papíry a kartony přírodní a barevné
- kancelářské papíry a kartony bílé a barevné – formáty A4, A3 i kotoučky
- balicích papírů jednostranně hladké s možností potisku
- papírové sáčky pro strojní nebo ruční balení, zejména potravin

Olšanské papírny a.s. jsou papírenskou společností, která využívá mnohaleté zkušenosti, staví na tradicích a rozvíjí je v dlouhodobou perspektivu. Dlouhodobá koncepce společnosti je zaměřena na trvale udržitelný rozvoj s cílem stát se respektovaným partnerem našich odběratelů, dodavatelů, akcionářů, zaměstnanců i široké veřejnosti. Trvale rozvíjíme výrobu papírů z druhotných surovin. Výsledkem toho je řada výrobků z recyklovaných vláken, jak už v oblasti grafických papírů a kartonů, tak v oblasti balicích papírů a sáčků.

Naše recyklované papíry a kartony a papíry s obsahem dřevoviny nachází široké uplatnění v tiskárnách, nakladatelstvích a zpracovatelských závodech. Tyto papíry jsou vhodné pro tisk dokumentů, časopisů, knih, publikací, propagačních materiálů a dalších tiskovin.

Používání recyklovaných papírů chrání přírodu, vyměňte trochu bílé za lepší budoucnost!

Olšanské papírny, a.s. 789 01 LUKAVICE č.p.21
+420-583-492 596, fax. +420-583-492 333, olpa@olpa.cz, www.olpa.cz